

GEDİZ'DEKİ (KÜTAHYA) KIRSAL MİMARİDEN ÖRNEKLER: ÇAMAŞIRHANELER

Türkan ACAR¹

Öz

Kırsal mimari toplu yaşamın gerekleri ile ortak kullanım alanları yaratmış, ortak mülkiyet ile de sürdürülebilir mimariler oluşturmuştur. Kırsal mimarinin tipik örneklerinden biri olan çamaşırhaneler, geleneksel kırsal mimarlık ürünlerinin en iyi temsilcilerinden biridir. Son yıllardaki alt yapı çalışmaları ve teknolojik gelişmeler, köylerin mütevazı yaşam şartlarını da değiştirmeye başlamıştır. Çamaşırhaneler, değişen ve yenilenen toplumsal hayatın getirileri ile birlikte terk edilmeye başlanmıştır.

Bu çalışmada, Gediz ilçesindeki geleneksel toplu kullanım yapılarından çamaşırhaneler seçilerek bölgede sürdürülebilir mimarlığın izleri araştırılmıştır. Alan çalışması Gediz ilçe merkezi ve ilçeye bağlı köylerdeki yapıları kapsamaktadır. Gediz ilçesi ve köylerinde tespit ettiğimiz yirmi çamaşırhanenin plan kurgusu, genellikle dört duvardan meydana gelen, tek mekan şeklindedir. Üç çamaşırhanede ise birer tuvalet vardır. Yirmi çamaşırhaneden on yedisi dikdörtgen planlıdır. İki çamaşırhane eyvan şeklinde üç duvara sahiptir, biri ise “L” planlıdır. Bugün çoğu metruk durumda olan çamaşırhanelerde kullanılan yapıım teknikleri, malzemeleri ve plan şemaları ile mekan dağılımları incelenerek binalardaki sürdürülebilir tasarım yaklaşımları değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kütahya, Gediz, Gediz Çamaşırhaneleri, çamaşırhane, ocak.

EXAMPLES OF RURAL ARCHITECTURE IN GEDİZ (KÜTAHYA): LAUNDRIES

Abstract

Rural architecture has created common areas with the necessities of collective life and has created sustainable architectures with common ownership. A typical example of rural architecture, laundries are one of the best representatives of traditional rural architectural products. In recent years, infrastructure and technological developments have begun to change the modest living conditions of the villages. Laundries began to be abandoned along with the returns of the changing and renewed social life.

In this study, the laundries of traditional collective use in Gediz district were selected and traces of sustainable architecture in the region were investigated. The field study covers the structures in Gediz district center and villages in the district. The plan design of the twenty laundry facilities we have identified in the Gediz district and villages is usually the only one consisting of four walls. There are also three toilets in each. Seventeen out of twenty laundry rooms have a rectangular plan. The two laundries have three walls in the form of an iwan, and one is “L” shaped. Sustainable design approaches in buildings have been evaluated by examining the production techniques, materials and plan schemes and spatial distributions used in many derelict laundry facilities today.

Keywords: Kütahya, Gediz, Laundry of Gediz, laundry, fireplace.

¹ Doç. Dr., Uşak Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, ORCID 0000-0003-4357-8411
turkan.acar@usak.edu.tr

Başvuru Tarihi (Received): 21.05.2019 **Kabul Tarihi** (Accepted): 11.10.2019

Giriş

Çamaşırhane, çamaşırılık; çamaşır yıkamaya ayrılmış, içinde yıkama düzeni kurulmuş yer; çamaşır yıkama mekanı ya da yapısı olarak tanımlanmaktadır (Arseven, 1983; Hasol, 2008; Sözen & Tanyeli, 2011). Halk arasında ve kaynaklarda çamaşırhaneler için yunak, yunaklık ya da yunmalık gibi terimler de kullanılmaktadır² (Arseven, 1983; Bölükbaşı Ertürk, 2004; Kılıcı, 2007; Hasol, 2008). Dere ya da su kaynaklarına yakın, yöresel olarak “geysi taşı” denilen düz taşların üzerinde çamaşır yıkanan açık alanlara da çamaşırılık/yunak denilmektedir (Bölükbaşı Ertürk, 2004). Çamaşırhaneler genellikle, ocak, ışık, temiz ve atık su gideri gibi bölümlerden meydana gelmektedir³.

Çamaşırhaneler, halkın çamaşır yıkama gereksinimlerini karşılayan, duvarlarında ocak nişleri, içlerinde ışıkları ve temiz su ile atık su kanalları bulunan yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kütahya ili, Gediz ilçesindeki çamaşırhaneler, inşa tekniği, malzemesi ve örtü sistemleri bakımından birbirleriyle benzerdir. Kâgir veya karkas olarak taş ve tuğla gibi malzemelerle yapılan çamaşırhaneler üstü kapalı mekanlar şeklindedir. Gediz'deki çamaşırhanelerin önemli bir sanat özelliği yoktur. Ancak fonksiyon olarak önemli yapılardır. Çamaşırhaneler, geleneksel kırsal mimarlık ürünlerinin kırsal doku morfolojisi içinde en iyi temsilcilerinden biridir.

2018-2019 yıllarını kapsayan saha çalışmamızda, Gediz ilçe merkezi ve ilçeye bağlı köylerde arazi çalışmaları yapılmıştır⁴. Gediz'de çeşme, köprü, su kemeri, hamam, çamaşırhane gibi farklı mimari kurguya ve işleve sahip pek çok su yapısına sahiptir. Kent ve kırsal doku içerisinde önemli ve özel yere sahip bu yapılar, tarihsel mimari mirasın bütünlüğüne öncülük etmektedir.

Çalışmamız, Gediz ilçe merkezi ve bağlı köylerde ayakta olan yapıları kapsamaktadır. Tespit edilen yirmi çamaşırhaneden hiçbiri bugün işlevini sürdürmemektedir. 1990'lı yılların sonları ile 2000'li yılların başlarında Gediz köylerinin kanalizasyon ve şebeke sistemleri yapılmış, bu bağlamda çamaşır makinelerinin evlerde kullanım olanaklarını sağlayacak düzen kurulmuştur. Kullanımı kolay ev tipi bu makineler ve gelişmeler, çamaşırhanelerin terk edilmesine sebep olmuştur. Saha çalışmamız sırasında köy muhtarları ve yöre halkından bölgede daha fazla sayıda çamaşırhane olduğu bilgileri alınmıştır. Ancak işlevsiz kalan yapılar, ya yöre halkı tarafından depo, samanlık, fırın gibi farklı amaçlarla kullanılmaya devam etmiş ya da tamamen ortadan kaldırılmıştır.

Çalışmamızın ana hedefi, eserlerin kent ve ilçe merkezleri ile köylerindeki çeşitli örneklerini saptamak, coğrafi yayılım alanlarını belirlemek, kırsal mimarinin taşıdıkları özelliklerin kent örnekleri ile karşılaştırmalarını yapmak ve tüm eserlerin tespiti sonrasında öncelikle Batı Anadolu'da daha sonra da Anadolu mimarisindeki yerlerinin belirlenmesidir. Bu amaçla, Gediz merkez ve köylerinde arazi çalışmaları yapılmış tespit ettiğimiz eserler değerlendirilmeye başlanmıştır. Kütahya'nın diğer ilçe ve köylerinde yapmayı planladığımız ön çalışmalar tamamlandığında, Kütahya'daki su mimarisinin Anadolu Türk su mimarisi içerisindeki yerinin, plan, mimari ve süsleme programı açısından, belirleneceği düşüncesindeyiz.

Gediz'deki su mimarisi içerisinde çamaşırhaneleri ele aldığımız bu çalışmamızda öncelikle Gediz'e bağlı köylerde yer alan çamaşırhaneler, plan ve mimari özellikleri ile değerlendirilmiş,

² Bazı kaynaklarda çamaşırhanelerin, kazan ocağı denilen büyük ocaklarında yemek yapmak gibi günlük, salça-pekmez gibi mevsimlik hazırlıklar için de kullanıldığı belirtilmektedir (Bölükbaşı Ertürk, 2004: 50-51, 394). Köy muhtarlarından ve yöre halkından alınan bilgilere göre Gediz çamaşırhanelerinde çamaşır yıkamak dışında bulgur da kaynatılmaktaydı.

³ Kaynaklarda vakıf yapıları içerisinde çamaşırhanelerin adı da geçmektedir (Kunter, 1938: 111, 124; Selçuk, 1965: 22).

⁴ Bu çalışma, Uşak Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) Birimi Koordinatörlüğü tarafından desteklenmektedir (Proje No:2018/SOSB006 2018-2021 Dönemi). Müellif, arazi çalışmalarına katılan Sayın Doç. Dr. Elif Gürsoy'a ve misafirperver Gediz halkına müteşekkirdir.

yapıların korunma durumları ve gelecek nesillere taşınabilmesi konusunda nelerin yapılabileceği tartışılmıştır⁵.

1. Analiz

Kırsal mimari toplu yaşamın gerekleri ile ortak kullanım alanları yaratmış, ortak mülkiyet ile de sürdürülebilir mimariler oluşturmuştur. Kırsal mimarinin tipik örneklerinden biri olan çamaşırhaneler, geleneksel kırsal mimarlık ürünlerinin en iyi temsilcilerinden biridir. Kır yaşamında, günlük ihtiyaçtan kaynaklı gereklerle, yöre halkı tarafından su kaynağı çevresinde genel kullanım alanları yaratılmaya çalışılmıştır. Buna karşın son yıllardaki alt yapı çalışmaları ve teknolojik gelişmeler, köylerin mütevazı yaşam şartlarını da değiştirmeye başlamıştır. Çamaşırhaneler, kırsal yerleşim alanlarında toplu kullanım için tasarlanmış birer su yapısı olmakla birlikte, değişen ve yenilenen toplumsal hayatın getirileri ile birlikte terk edilmeye başlanmıştır.

Teknik alt yapı sorunlarının şehirlere kıyasla köylerde daha geç tarihlerde çözüm bulması, köy sakinleri tarafından ortak kullanım alanları yaratılmasına sebep olmuştur. Ortak kullanım için tasarlanan öncül yapılar genellikle temel gereksinim olan su ile ilgili yapılardır. Su, kırsal yörelerde yaşayan insanlar için hayati öneme sahiptir. Su yapıları içerisinde en özel yapılardan biri olan, genellikle doğal kaynaklarla beslenen çeşmelerle, insanlar hem temel gereksinimleri olan su ihtiyaçlarını karşılamışlar, hem de çeşmenin çevresine yapılan yalaklarla hayvanlarının da sulama ihtiyaçlarını gidermişlerdir. Çeşmeye gelen su sadece sulama ihtiyacını gidermemiş, yapıya bitişik inşa edilen bir başka su yapısı ile köy halkının temizlik ihtiyaçları da karşılanmıştır. Su kaynakları ile bağlantılı çeşmelerle birlikte tasarlanan bu yapılar çamaşırhanelerdir. Köyün ortak malı olan bu yapılar, yapı malzemesinden iş gücüne kadar tamamıyla yerel kaynaklarla oluşturulmuş birer özgün yapıdır.

1.1. Plan ve Mekan Anlayışı

Gediz ilçesi ve köylerinde tespit ettiğimiz yirmi çamaşırhanenin plan kurgusu, genellikle dört duvardan meydana gelen, tek mekan şeklindedir (Tablo 1). Üç çamaşırhanede ise birer tuvalet vardır (Tablo 1). Yirmi çamaşırhaneden yedisi doğu-batı yönlü enine dikdörtgen planlı, ikisi doğu-batı yönlü dikine dikdörtgen planlı, biri kuzey-güney yönlü enine dikdörtgen planlı ve yedisi de kuzey-güney yönlü dikine dikdörtgen planlıdır (Tablo 1). “L” şeklinde plana sahip tek yapı, Salur Çamaşırhanesi’dir. Aşıkpasha Köyü’ndeki birinci çamaşırhane ile Yeşenler Köyü’ndeki Aşağı Çamaşırhane ise eyvan şeklinde üç duvara sahiptir (Şekil 1-2, Tablo 1).

Anadolu’da inşa edilen çamaşırhanelerde plan ve mekan dağılımı Gediz çamaşırhanelerinden pek farklı değildir. Anadolu’daki çamaşırhaneler de genellikle tek mekandan meydana gelmektedir. Savur Hacı Abdullah Bey Çamaşırhanesi (XIX. yüzyılın ikinci yarısı) ve Kızıltepe Tuzla Köy Çamaşırhanesi’nde de (XVIII-XIX. yüzyıl) olduğu gibi bazı Anadolu örneklerinde ise, yapıda çamaşır yıkamaya gelenlerin yıkanması için tasarlanmış, banyo olarak kullanılan veya içinde havuz bulunan bir ikinci mekan daha vardır (Yıldız, 2003; Yıldız, 2008). Uşak şehrinin merkez köylerinden Çevre Köy’de yer alan Kumluk ve Sülüklü Çeşme çamaşırhanelerinde de çamaşır yıkanan mekan dışında birer tuvalet yer almaktadır (Acar, 2017).

Gerek Anadolu gerekse de Gediz çamaşırhanelerinde yolun konumu ve parsel durumu çamaşırhanelerin konumlanmasını etkilemektedir. Genellikle dikdörtgen plan şeması uygulanmıştır⁶. Anadolu’da Savur’daki Ömer Bey Çamaşırhanesi (1930) ve Balıkesir’deki Havran

⁵ Çamaşırhaneler, tablo, plan ve fotoğraflarda köy isimlerine göre alfabetik düzende verilmiştir.

⁶ Gecek Köyü Yunağı, Hortu (Nasreddin Hoca) Köyü Yunağı (tarih belirtilmemiş) (İlter, 1975: 42, 44-45, Plan IV-V, Şek.7), Savur Başkavak Köyü Çamaşırhanesi (XIX. yüzyılın ikinci yarısı) (Yıldız, 2003: 68-69, Ç. 20, Res. 142-146; Yıldız, 2008: 30-32, Ç. 2, Res. 1-5; Yıldız, 2011: 114-115, Ç. 23, F: 89-90), Savur Meydan Çamaşırhanesi (XIX. yüzyılın ikinci yarısı) (Yıldız, 2003: 73-74, Ç. 22, Res. 153-157; Yıldız, 2008: 40-41, Ç. 6, Res. 21-25; Yıldız, 2011: 121-22, Ç. 25, F: 94-95), Savur Necmettin Kaya Çamaşırhanesi (XIX. yüzyıl sonları-XX. yüzyıl başları) (Yıldız,

Temaşalık Köyü'ndeki Emine Kadın Çamaşırhanesi'nde (H.1220/M.1805) de olduğu gibi kare plan şemasında çamaşırhaneler de bulunmaktadır (Yıldız, 2003; Yıldız, 2011). Kızıltepe Tuzla Köyü Çamaşırhanesi (XVIII- XIX. yüzyıl) (Yıldız, 2008) oval plan şemasına sahip ünik örneklerden biridir. Soma Tırhala'daki (Darkale) çamaşırhanede yolun konumundan dolayı asimetrik (Arel, 1991; Arel, 1992; *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Manisa*, 2013). Savur Hacı Abdullah Bey Yunağı/Çamaşırhanesi'nde ise (XIX. yüzyılın ikinci yarısı) (Yıldız, 2003; Yıldız & Koç, 2005; Yıldız, 2011) Salur Çamaşırhanesi'nde de olduğu şekilde "L" plan şemasının uygulandığı görülmektedir.

Tablo 1: Gediz Çamaşırhanelerinin Analizi.

No	Yapının Adı	Balımdağı Yer	Plan Şeması				Çatı Konstrüksiyon				Çamaşırhaneye Bitişik Yapı/Çamaşırhane ile Bağlantılı Yapı				İnşa Malzemesi				Çatı Kaplaması						
			Doğu-Batı Yönlü Enine Dikdörtgen	Doğu-Batı Yönlü Dikine Dikdörtgen	Kuzey-Güney Yönlü Dikine Dikdörtgen	Kuzey-Güney Yönlü Enine "L" Şeklinde	Eyvan	Beşik Çatı	Kırma Çatı	Sundur Çatı	Çeçme Havuz	Su Yolu	Su Deposu	Fırın	Kabayonlu Taş	Moloz Taş	Tuğla	Briket	Sıvalı	Devçim e Malzeme	Marsilya Alaturka Kiremit				
1	Aliağa Köyü Çamaşırhanesi	Gediz/Aliaga Köyü	•																						
2	Aşıkpaşa Köyü Çamaşırhane 1	Gediz/Aşıkpaşa Köyü																							
3	Aşıkpaşa Köyü Çamaşırhane 2	Gediz/Aşıkpaşa Köyü																							
4	Cebrail Köyü Çamaşırhanesi 1	Gediz/Cebrail Köyü																							
5	Cebrail Köyü Çamaşırhanesi 2	Gediz/Cebrail Köyü																							
6	Cebrail Köyü Çamaşırhanesi 3	Gediz/Cebrail Köyü																							
7	Cebrail Köyü Çamaşırhanesi 4	Gediz/Cebrail Köyü																							
8	8A İsvanlar Nolu Çamaşırhane	Gediz/İskigediz Kasabası																							
9	29A İsvanlar Nolu Çamaşırhane/Salur Çamaşırhanesi Beldesi	Gediz/İskigediz Kasabası/Salur Çamaşırhanesi Beldesi																							
10	İşıklar Köyü Çamaşırhanesi	Gediz/İşıklar Köyü																							
11	Polat Köyü Çamaşırhanesi	Gediz/Polat Köyü																							
12	Yağınlar Köyü Çamaşırhanesi	Gediz/Yağınlar Köyü																							
13	Orta Mahalle Çamaşırhanesi	Gediz/Yağınlar Köyü																							
14	Yayla Köyü Çamaşırhanesi 1	Gediz/Yayla Köyü																							
15	Yayla Köyü Çamaşırhanesi 2	Gediz/Yayla Köyü																							
16	Aşağı Çamaşırhane	Gediz/Yeğinler Köyü																							
17	Yukarı Çamaşırhane	Gediz/Yeğinler Köyü																							
18	Yeşilova Köyü Çamaşırhanesi 1	Gediz/Yeşilova Köyü																							
19	Yeşilova Köyü Çamaşırhanesi 2	Gediz/Yeşilova Köyü																							
20	Yukarı Köy Çamaşırhanesi	Gediz/Yeşilova Köyü																							
Toplam			7	2	7	1	1	2	3	10	6	4	12	2	2	3	2	2	11	2	2	11	1	16	4

Gediz çamaşırhanelerinde giriş düzenlemesi, ya bir kapı açıklığı ile sağlanmakta ya da yapının bir cephesi tamamen dışa açık şekildedir. İncelediğimiz çamaşırhanelerinden on sekizinin giriş cephesinde bir kapı açıklığı vardır. Aşıkpaşa Köyü'ndeki birinci çamaşırhane ile Yeğinler Köyü'ndeki Aşağı Çamaşırhane'de ise giriş cephesinde bir duvar bulunmayıp, çamaşırhanelerin cepheleri dışa tamamen açıktır (Şekil 2). Eyvan şeklinde üç duvara sahip bu çamaşırhanelerin benzerleri Uşak/Çevre Köyü'deki Sütlüklü Çeşme ve Kumluk çamaşırhaneleri, Karahallı ilçesi

2003: 75-76, Ç. 23, Res. 158-161; Yıldız, 2008: 42-43, Ç. 7, Res. 26-29; Yıldız, 2011: 123-124, Ç. 26, F: 96-97), Beypazarı Karaşar Bucağı Simitpınarı Çamaşırhanesi'nde (XIX. yüzyıl ortaları) (Bozkurt, 2002: 200-201, Ç. 71, Res. 387-388), Niğde İli Bor İlçesi Görbez Köyü Çamaşırhanesi (H.1262/M.1846), Hatay'ın Yayladağ ilçesine bağlı Kışlak Beldesi, Kurtuluş Mahallesi, Karanfil Sokak'ta yer alan yunak (tarih belirtilmemiş) (Temiz, 2015: 473, 475, 488, 491, Ç: 1, Res. 2), Hatunsaray'daki Keten Gölü Çamaşırhanesi (tarih belirtilmemiş), Yeni Pınar Çamaşırhanesi (1946), Söğütlü Çamaşırhanesi (tarih belirtilmemiş) (Boran-vd., 2015: 379-380), Kışlak Köyü Yunağı'nda (tarih belirtilmemiş) (Pamir, 2015: 355-356, 369, Res. 4) ve Uşak'taki on beş çamaşırhanene de (Acar, 2017: 98, Tablo 1) olduğu gibi genellikle kuzey-güney ya da doğu-batı yönlü enine dikdörtgen plan şemasının uygulandığı görülmektedir.

Kırkyaren Köyü Çamaşırhanesi ve Banaz İlçesi, Banazköy Çamaşırhanesi'nde de (Acar, 2017) uygulanmıştır.

Şekil 1. Gediz Çamaşırhanelerinin Analizi.

PLAN ŞEMASI	Enine Dikdörtgen	Dikine Dikdörtgen	*L* Şeklinde	Eyvan Şeklinde/Üç duvarlı- Giriş cephesi açık
ÇAMAŞIRHANEYE BİTİŞİK YAPI/ÇAMAŞIRHANE İLE BAĞLANTILI YAPI	Çeşme	Havuz	Su Yolu	Su Deposu
İNŞA MALZEMESİ	Kabayonu Taş	Moloz Taş	Tuğla	Sıvalı
ÇATI KONSTRÜKSİYONU	Besik Çatı	Kırma Çatı	Sundurma Çatı	
ÇATI KAPLAMASI	Marsilya Kiremit	Alaturka Kiremit		

Çamaşırhaneler işlevlerini gerçekleştirebilmek için çeşme, su deposu, havuz ya da suyolu gibi bir başka su yapısı ile bağlantılı şekilde inşa edilmektedir. Gediz'deki çamaşırhanelerden on ikisi bir çeşme ile ikisi havuz, ikisi su deposu ve üçü de bir suyolu ile ilişkilendirilmiştir. Çamaşırhanede ihtiyaç duyulan su bu yapı ya da kanallarla yapının içindeki teknelere gelmekte ve kullanılan su zeminde yer alan atık su kanalları ile dışarı çıkmaktadır. Çeşmeler ve diğer su yapıları doğal kaynaklarla bağlantılıdır.

Yukarıda da belirtildiği üzere Gediz çamaşırhaneleri genellikle bir çeşme ile birlikte tasarlanmıştır (Tablo 1). Benzer durumun Anadolu'daki çamaşırhanelerde de uygulandığı görülmektedir⁷. Gediz'deki çamaşırhanelerde de olduğu gibi Anadolu çamaşırhanelerinin bazıları çeşmeler dışında bazen de bir havuz ile bağlantılıdır⁸.

Anadolu'daki çamaşırhane örneklerinde, Gediz örneklerinden farklı olarak ahşap çatının yanı sıra, tonozun da örtü unsuru olarak kullanıldığı görülmektedir⁹. Gediz çamaşırhaneleri, ahşap

⁷ Çankırı il merkezi, Cumhuriyet Mahallesi Çamaşırhane Sokak'ta yer alan çamaşırhane (Geç Osmanlı) (Kültür portalı), Nevşehir'in Nar Beldesi'nde yer alan çamaşırhane (tarih belirtilmemiş), Nevşehir Hacı Osmanağa Çeşmesi ve Çamaşırhanesi (tarih belirtilmemiş) (Nevşehir Kültür: 100, 130), Bayındır Hacı İbrahim Mahallesi Çamaşırhanesi (XIX. yüzyıl) (İzmir Kültür Envanteri Bayındır, 2001: 25, 28; Sevin, 2005: 104-105, 110-111, Şek. 42, 45-46, Res. 269-275, 281-282), Urla Özbek Mahallesi Çamaşırhanesi (XVIII-XIX. yüzyıl) (Bayrakal, 2009: 171-172; Şek. 32, F: 152-157), Ankara Gütü'deki çamaşırhane (1920'li yıllar) (Oğuz, Metin & Mormenekşe, 2007: 163), Safranbolu Cevapoğlu Evi Çamaşırhanesi (inşa tarihi bilinmiyor) (Bölükbaşı Ertürk, 2004: 186, Ç. 29), Afyon Taşpınar Çeşmesi Çamaşırhanesi (tarih belirtilmemiş) (Kültür portalı), Bor İlçesi Görbez Köyü Çamaşırhanesi (H.1262/M.1846) (Türk Kültür Envanteri Niğde, 2014: 1252-1257, Ç. 1, Res. 1-6), Gecek Köyü Yunağı (çeşme H.1175/M.1761-62 tarihlidir) (İlter, 1975: 42, 44, Plan IV, Şek. 7; İlter, 1995: 300), Denizli İli, Çivril İlçesi İğdir Mahallesi'ndeki Kumluk Çamaşırhanesi (Geç Osmanlı) (Denizli Kültür Envanteri, 2014: 38), Amasya Merkez, Ziyaret Kasabası Köyiçi Mevkii'ndeki yunak (XVII. yüzyıl) (Amasya Kültür Envanteri, 2007: 139), Karacaşehir Köyü Çamaşırhanesi (Parman, 2003: 72), Kütahya ilinin Emet ilçesinde yer alan çamaşırhane (tarih belirtilmemiş) de bir çeşme ile birlikte tasarlanmıştır (çeşme H.1224/M.1809-1810 tarihlidir) (Uysal, 1992: 300-301, 308, 310, Res. 20-21).

⁸ Gecek Köyü Yunağı (tarih belirtilmemiş) (İlter, 1975: 42, 44, Plan IV, Şek. 7) (kare planlı havuz), Safranbolu Erdoğan Caymaz Evi Çamaşırhanesi (H.1335/M.1916) (kare planlı havuz), Safranbolu Biberoglu Evi Çamaşırhanesi (öndeki çeşme H.1340/M.1924) (ongen planlı havuz) ve Safranbolu Miskutular Evi Çamaşırhanesi'nin (inşa tarihi bilinmiyor) (kare planlı havuz) (Bölükbaşı Ertürk, 2004: 174, 177, 182, Ç. 26-28, F: 100-109) önünde yapı ile bağlantılı birer havuz vardır.

⁹ Gecek Köyü Yunağı (İlter, 1975: 42, 44, Plan IV, Şek. 7), Çankırı/Eldivan-Gölbahçe'deki çamaşırhanede (26 yıldır kullanılmakta) (Oğuz, Metin & Mormenekşe, 2007: 164, F: 171), Urla Denizli Köyü Çamaşırhanesi (XVIII. yüzyıl ortaları-XX. yüzyıl başları), Urla Kocadere Mahallesi Çamaşırhanesi'nde (XIX. yüzyılın sonları- XX. yüzyılın ortaları) (Bayrakal, 2009: 177-178, 183, Şek. 33-34, F: 158-165), Safranbolu Cevapoğlu Evi Çamaşırhanesi'nde (inşa tarihi bilinmiyor) (Bölükbaşı Ertürk, 2004: 186, Ç. 29, F: 110-111), Çankırı Haydar Camii Çamaşırhanesi (tarih belirtilmemiş), Çankırı Belören Köyü Çamaşırhanesi (tarih belirtilmemiş), Osmaneli/Bilecik İstasyon Çamaşırhanesi (tarih belirtilmemiş) (Kültür portalı) örtü ahşap iken; Urla Özbek Mahallesi Çamaşırhanesi'nde (XVIII-XIX. yüzyıl) (Bayrakal, 2009: 171-172; Şek. 32, F: 152-157); Soma Tırhala'daki (Darkale) çamaşırhanede (beşik tonoz) (Arel, 1991: 8, 22-23, Şek. 2, Res. 23; Arel, 1992: 122; Türk Kültür Varlıkları Envanteri Manisa, 2013: 459-463, Ç.1, F:1-4), Savur Başkavak Köyü Çamaşırhanesi (XIX. yüzyılın ikinci yarısı) (beşik tonoz) (Yıldız, 2003: 68-69, Res. 142-146, Ç. 20; Yıldız, 2008: 30-32, Ç. 2, Res. 1-5; Yıldız, 2011: 114-115, Ç.23, F: 89-90; Yıldız & Koç, 2005: 474), Savur Hacı Abdullah Bey Çamaşırhanesi'nde (XIX. yüzyılın ikinci yarısı) (beşik tonoz) (Yıldız, 2003: 70-72, Res. 147-152, Ç. 21; Yıldız, 2008: 33-35, Ç. 3, Res. 6-11; Yıldız, 2011: 116-120, Ç. 24, F: 91-93), Savur Meydan Çamaşırhanesi (XIX. yüzyılın ikinci yarısı) (beşik tonoz) (Yıldız, 2003: 73-74, Ç. 22, Res. 153-57; Yıldız, 2008: 40-41, Ç. 6, Res. 21-25; Yıldız, 2011: 121-22, Ç. 25, F: 94-95; Yıldız-Koç, 2005: 475), Savur Sürgücü Şerife Hanım Çamaşırhanesi (M.1312/M. 1913) (beşik tonoz) (Yıldız, 2008: 46-47, Ç. 9, Res. 35-38; Yıldız, 2011: 132-33, Ç. 30, F: 105-106; Yıldız-Koç, 2005: 476), Kızıltepe Tuzla Köyü Çamaşırhanesi (XVIII- XIX. yüzyıl) (beşik tonoz) (Yıldız, 2008: 50-51, Ç. 11, Res. 43-46), Niğde Fesleğen Çamaşırhanesi (Osmanlı Dönemi) (beşik tonoz) (Niğde Envanteri, 2009: 241; Türk Kültür Envanteri Niğde, 2014: 426-430, Ç. 1, Res. 1-4), Savur Ömer Bey Çamaşırhanesi (1930) (aynalı tonoz) (Yıldız, 2003: 77-78, Ç. 24, Res. 162-166; Yıldız, 2008: 44-45, Ç. 8, Res. 30-34), Niğde Bor İlçesi Görbez Köyü Çamaşırhanesi (H.1262/M.1846) (sivri beşik tonoz, günümüzde çamaşırhanenin örtüsü ahşap kirişlemeli toprak damdır), Niğde İli Çiftlik İlçesi Ovalıbağ Köyü Çamaşırhanesi (H.1201/M.1786) (sivri beşik tonoz) (Türk Kültür Envanteri Niğde, 2014: 1252-1257, Ç. 1, Res. 1-6; s. 1348-1352, Ç. 1, Res. 1-4) gibi yapılarda beşik tonoz başta olmak üzere tonoz türleri ile örtülüdür. Siirt Baykan Köyü Çamaşırhanesi (Boran, 2009: 44-46, 184-185) ile Kızıltepe Ulu

konstrüksiyonlu birer çatı ile örtülü, tek mekandan meydana gelen, duvarlarında ocakları, içlerinde çamaşır yıkamak için tasarlanmış işlikleri, zemininde atık su kanalları¹⁰ bulunan yapılar şeklinde tasarlanmıştır. Gediz çamaşırhanelerinin plan şemasına ve mekan dağılımı genellikle aynıdır. Arazi çalışmaları sırasında tespit edebildiğimiz, mimari bütünlüğü bozulmamış yirmi yapıdan on yedisi dikdörtgen plan şemasına, ikisi eyvan şeklinde, biri de “L” şeklinde plan şemasına sahiptir.

1.2.Yapı ve Strüktürel Elemanları

1.2.1.Duvarlar ve İnşa Malzemesi: Gediz'deki çamaşırhanelerin çoğu moloz ve kabayonu taş ile yığma duvar tekniğinde inşa edilmiştir. Az sayıda da olsa tuğla ve briketin de inşa malzemesi olarak kullanıldığı görülmektedir. Taş malzeme ile inşa edilen yapılarda duvarlar genelde sıvasızdır, bazı yapılarda ise yapının iç ve dış duvarlarına sıva yapılmıştır (Tablo 1). Gediz çamaşırhanelerinin cephelerinde genellikle sade bir düzenleme göze çarpmaktadır. Bu yapıların duvarlarının büyük bir bölümü sağırdır. Yapıların duvar kalınlıkları 0.25-0.65 cm arasında değişmektedir. Çamaşırhanelerin, duvarlarında göz seviyesinin üstünde kareye yakın dikdörtgen formlu pencereler açılmıştır.

1.2.2.Kapılar: Yapıların kapıları dikdörtgen formda dışa taşıntı yapmayan basit açıklıklar şeklindedir. Çamaşırhanelerin kapıları genellikle ahşap doğramalıdır. Doğraması olan kapıların çoğu kötü durumdadır, bazıları ise yenilenmiştir.

1.2.3.Pencereler: Gediz'deki çamaşırhanelerin pencere açıklıkları kareye yakın dikdörtgen şekillidir. Pencereler genellikle duvarların üst kotuna yerleştirilmiştir. Doğramasız şekilde tasarlanan açıklıklar, yapının içinde yakılan ateşin dumanının daha rahat dışarı çıkmasını sağlamak için bu şekilde tasarlanmış olmalıdır.

1.2.4.Çatı Sistemi: Yapıların hepsi ahşap konstrüksiyonlu kırma, beşik ya da sundurma çatı ile örtülmüştür. Çatılar Marsilya ya da alaturka tipi kiremitlerle kaplıdır (Tablo 1).

1.2.5.İşlikler: Gediz çamaşırhanelerinde işlikler genellikle betonarme, tek, iki, üç ya da dört bölümden meydana gelmektedir. İşlikler yerden yaklaşık 0.40-0.70 cm yükseltilmiştir. İşliklerin üst kısmında çamaşır yıkamak için genellikle kareye yakın çökertmeler yapılmıştır. Kirli suyun işliklerden tahliyesi için işliklerin yan ya da alt kısmına hazneler yapılmıştır.

Anadolu örneklerinde ise devşirme taşlar ya da yüzeyi tırtıklı şekilde taşların da çamaşırhaneleri yıkamak için kullanıldığı görülmektedir. Yöresel dilde “Geysi taşı” şeklinde isimlendirilen bu taşlar bazen Hortu (Nasreddin Hoca) Köyü Yunağı'nda da olduğu gibi devşirme mimari plastiklerin işlik olarak kullanılması olarak da görülebilmektedir (İlter, 1975). Benzer durum Yeğinler Köyü Aşağı çamaşırhanede de görülmektedir. Köy muhtarından alınan bilgilere göre, çamaşırhanenin giriş cephesinde, su yolu üzerine yerleştirilmiş mermer devşirme blok taş üzerinde yöre halkı çamaşır yıkanmaktaydı. Aşıkpaşa Köyü'nde yer alan ikinci çamaşırhanenin içerisinde yer alan iki tırtıklı taş da bu amaçla kullanılmaktaydı.

1.2.6.Atık Su Kanalları: Çamaşırhanelerin içerisine çamaşır yıkamada kullanılan suyun tahliyesi için 0.15-0.25 cm genişliklerinde kanallar yapılmıştır. Çamaşırhanelerde bu kanallar yalaklardan ya da işliklerden başlamakta, tuvaleti olanlarda tuvalette, olmayanlarda ise yapının dışında son bulmaktadır.

1.2.7.Helâlar: Gediz çamaşırhaneleri yukarıda da belirtildiği üzere tek mekandan meydana gelen yapılardır. Yirmi çamaşırhaneden sadece üç çamaşırhanede birer helâ/tuvalet vardır (Tablo 1).

Köy Çamaşırhanesi'nde (XVIII-XIX. yüzyıl) ise örtü içten ve dıştan düz damdır (Yıldız, 2008: 48-49, Ç. 10, Res. 39-42). İskilip'teki Kayakoparan Yunağı'nın ise üstü açıktır (Kılçı, 2007: 63-64).

¹⁰ Bazı kaynaklarda bu kanallar ark olarak tanımlanmıştır. (Yıldız, 2003, 2008: 176; Bölükbaşı Ertürk, 2004: 174). Ark: Suların akması için toprak kazılarak veya taşlar oyularak yapılan küçük su yolları (Arseven, 1983: 98; Hasol, 2008: 46). Ark: Bahçe mimarlığında kullanılan ince sulama kanalı (Sözen&Tanyeli, 2011: 32).

1.2.8.Çeşme/Havuz/Suyolu/Su Deposu: Çalışmamıza konu olan Gediz'deki yirmi çamaşırhaneden on ikisi yapının ihtiyacı olan suyu bir çeşmeden almaktadır (Tablo 1). Çeşmeler genellikle yapıların giriş cephesindedir. Bu çeşmeler doğrudan yapının bir duvarına bitişik şekilde inşa edilmiş ya da istinat duvarındadır. Yapı ile organik bağı olmayan çeşmeler çamaşırhanelerle doğrudan bağlantılı olmasa da çeşmelerle birlikte tasarlanan yalaklar çamaşırhanelerle bağlantılıdır. Çamaşırhane çeşmelerinin tekneleri, yine ya yapının dış duvarına ya da iç duvarında yer alan yalaklarla ilişkilendirilmiştir. Gediz'deki çamaşırhanelerin çeşmeleri genellikle bezemesiz sade düzenlemededir. Hiçbirinde kitabe yoktur.

Gediz'deki çamaşırhanelerden Aliğa Köyü (güney cephesine) ve Işıklar Köyü'nde yer alan çamaşırhanelerin (kuzey cephe) arka cephelerine birer havuz yerleştirilmiş, bu havuzla çamaşırhanenin içerisindeki tekne ile bağlantı bir kanalla sağlanmıştır. Benzer durum Eskigediz'deki Salur Çamaşırhanesi ve Yeşilova Köyü'ndeki iki çamaşırhanede su deposu ile Eskigediz'deki 8A Envanter numaralı çamaşırhane ve Yeğinler Köyündeki Aşağı Çamaşırhane'de ise su yolları ile sağlanmaktadır.

2.Tarihlendirme: Gediz'deki çamaşırhanelerin hiçbirinde kitabe yoktur. Yöre halkından ve köy muhtarlarından aldığımız bilgilere göre yapılar, genellikle XX. yüzyılın ilk çeyreği ile son çeyreği arasında inşa edilmiştir.

3.Tescil Durumları: Kütahya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nün envanter listesinde, Gediz ilçesine bağlı Eskigediz Kasabası'nda üç çamaşırhanenin tescilli olduğu belirtilmektedir. Ancak çamaşırhanelerden 30A envanter numaralı, Hisar Mahallesi, Kıran Sokak'ta yer alan çamaşırhane bugün ayakta değildir. Ayrıca kaynaklarda 1950'li yıllarda Uluoymak, Salur, Kızıltepe mahalleleri ile dibek önü çamaşırlığı olmak üzere dört çamaşırhane bahsedilmektedir. Eskigediz'de bugün ayakta olan iki çamaşırhane 02.07.1992/2581 tarih ve karar ile tescillenmiştir. Eski Salur Yolu, Hisarardı Mevkii'nde yer alan çamaşırhane ve köylerde tespit ettiğimiz diğer çamaşırhaneler ise tescilsizdir.

4.Korunma Durumları ve Öneriler: Kırsal kesimde ortak kullanım yapılarından biri olan çamaşırhaneler, kültürel mirasın bir temsilcisidir. Yapılar dönemin teknolojisini ve ekonomik düzenini aktarması, toplumun yaşamını yansıtması açısından büyük bir öneme sahiptir. Terk sonrası zamanla fonksiyonunu yitiren yapılar, bakımsız ve işlevsiz kalarak tahrip olmaya başlamıştır. Gediz'deki yirmi çamaşırhaneden hiçbirisi çamaşırhane olarak kullanılmamaktadır. Çoğu metruk durumdadır. İşlevsiz kalan yapılar, zamanla kullanıcı talepleriyle depo, samanlık gibi farklı işlevler almıştır. Bununla birlikte Yağmurlar Köyü'ndeki Köy Çamaşırhanesi ile Orta Mahalle Çamaşırhanesi ise köy kadınlarının ekmeklerini pişirdikleri birer fırın olarak kullanılarak yeni bir işlevle hayatlarını sürdürmektedir.

Yapının işlev değiştirmesi ile çatı, duvar gibi bölümlerde onarımlara gidilmiştir. Ahşap konstrüksiyonda bazı elemanlar ya kısmen ya da tamamen yenilenmiştir. Farklı işlevle birlikte yapıların içinde yer alan ve artık ihtiyaç duyulmayan ışık ya da yalaklar ortadan kaldırılmıştır. Bazı yapılarda ise ocak nişleri örülerek kapatılmıştır. Farklı amaçlarla işlevlendirilen yapılarda görülen bu değişimlerle birlikte, tamamen terk edilen yapılarda tahribatın boyutları da değişmiştir. Çatı ya da duvarlar yıkılmış, yapıların içleri moloz ve bitkilerle dolmuştur (Fotoğraflar).

Bu tür yapıların yaşayabilmeleri için restore edilmeleri, ne şekilde değerlendirilmeleri gerektiği düşünülmeli, yapısal onarım ve sağlamlaştırılmaların yanı sıra, uygun bir işlev ile sürekliliklerinin sağlanması da gerekmektedir. Yapılacak restorasyon çalışmalarında, yapılara müdahale en az şekilde olmalı, yapılar hakkında bilgi toplanmalı, belgeler bulunmalı ve bu belgeler çok iyi değerlendirildikten sonra belgeye dayalı restitüsyonuna sadık kalınarak restorasyon yöntemleri uygulanmalıdır. Gediz'deki çamaşırhanelerin mevcut doku içindeki yeri, sosyal ve çevresel verileri ele alındığında, kırsal kültür ögesi olarak işlevini sürdürmesi uygun olacaktır. Bu durum yukarıda da değinildiği üzere asıl işlevini yerine getirirken daha başka işlevlere de sahip olmasıyla

mümkün olabilir. Turizm, bu bağlamda bir alternatif gibi gözükmektedir. Çamaşırhanelerde, pekmez, salça gibi mevsimlik işler belli bir program dahilinde geleneksel yöntemlerle yapılabilir ya da yukarıda da belirtildiği gibi fırın olarak kullanılabilir. Bu şekilde işlevini kısmen devam ettirecek olan çamaşırhaneler, doğal ürünlerin sergilendiği ya da satıldığı bir mekan haline de getirilebilir. Bu durum, yöreye gelecek turistlerle hem yörenin tanıtılmasına ve hem de yerel halkın turizmden pay almasına olanak sağlayacaktır.

Somut kültürel miras, geçmiş hakkında bilgi verdiği için, turizm ve tanıtım değeri olduğu için, gelecek nesillere aktarmak için ve kanıt-belge niteliği olduğu için korunması gerekmektedir (Bektaş, 1992; AUSTRALIA ICOMOS, 2015; Madran&Özgönül, 2005). Bu düşünceler doğrultusunda, Gediz'de miras niteliği taşıyan kaynakların korunmasına yönelik ciddi girişimler yapılmalıdır. Koruma fikri ile yapıları kullanma olgusunun birlikte sürdürülmesi gerekmektedir. Geçmişin günümüze taşınması yerli ve yabancı turistlerin yaşayan kent dokusu ile sayısının artması üzerinde çalışmalar yapılmalıdır. Bu nedenle aslına uygun restorasyon çalışmaları büyük önem taşımaktadır. Yapılacak restorasyon çalışmaları işlev kazandırmakla birlikte Gediz'in kültürel kimliğine uymalıdır.

Günümüzde tek tek yapıların korunması anlayışı yerine tarihsel yerleşmelerin, kentlerin bütünü önem kazanmıştır (Özgüç, 1988-1992). Gediz'de da tek yapı ölçeğinde değil, yerleşmenin tümüyle korunması konusu üzerinde durulmalı ve bu yönde çalışmalar yapılmalıdır.

Gediz ilçe ve köylerinde yer alan kültürel miras çekiciliklerinin turizme kazandırılarak korunmasının sağlanması konusunda bir yol haritası hazırlanmalı ve bu konuda bir farkındalık yaratılmalıdır. Bu doğrultuda yerel halkın ve yerel yönetimlerin Gediz'deki kültürel mirasın korunması ve turizme kazandırılması konusunda yapacakları girişimler oldukça önemlidir.

Yukarıda tanıtmaya çalıştığımız Gediz'deki çamaşırhanelerin büyük bir kısmı, özgün mimari özelliklerini korumaktadır. Çalışmamıza dahil olan çamaşırhanelerden sadece Eskigediz Kasabası'ndaki iki çamaşırhane tescillidir. Bu yapıların korunmalarına yönelik yapılacak ilk çalışma, tescilsiz eserlerin tescillerinin yapılmasıdır. Tescil çalışmaları gerçekleştirildikten sonra, yıkılmaya yüz tutan bu yapıların röleve-restitüsyon ve restorasyon projelerinin hazırlanması ve fotoğraflarla belgelenmesi gerekmektedir. Yukarıda belirttiğimiz bozulmalar ve yanlış müdahalelerin giderilmesi için yapılacak çalışmalarda da; mimari ve yapısal analiz çalışmaları yapılmalı, bu çalışmalar sonucu belirlenen izler ve literatürdeki diğer benzer yapılarla yapılan karşılaştırmalı çalışmalar sonucu elde edilen verilerle koruma önlemleri alınmalıdır. Korumaya yönelik yapılacak mikro müdahalelerden sonra yapıların özgün işlevini sürdürerek kullanılmaya devam etmesi gerekmektedir. Yapılarla ilgili onarım kararı alındığında, gerekli müdahale kararlarının ana yaklaşımı, özgün yapısal ve biçimsel niteliklerin kaybedilmeden, hasarlı bölümlerin iyileştirilmesi olmalıdır.

5.Sonuç

Çamaşırhaneler, günlük ihtiyaçtan doğan, çamaşır yıkamak gibi temizlik ihtiyaçlarının giderildiği yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. 2018-2019 yılları arasında Gediz ilçe merkezi ve ilçeye bağlı köylerde gerçekleştirilen arazi çalışmaları sırasında yirmi çamaşırhane tespit edilmiştir. Gediz çamaşırhaneleri tek mekandan meydana gelen ve su ihtiyacını karşılamak için genellikle bir çeşme ile bağlantılı yapılardır. İnşa malzemesinden iş gücüne kadar tamamen yerel kaynaklarla oluşturulan Gediz'deki çamaşırhaneler, sanatsal ve mimari anlamda vasıflı yapılar değildir. Onları özel kılan, kırsal mimarinin tipik yapılarından biri olmalarıdır. Çalışma kapsamında ele aldığımız çamaşırhanelerin çoğu günümüzde metruktur. Çalışmamızın amacı, değişen ve gelişen yaşam şartları ile birlikte terk edilen ve yok olmaya başlayan yapıların fotoğraf ve çizimlerle belgelenip, tanıtılması, Gediz'in kırsal kesimindeki bu taşınmaz kültür varlıklarının gelecek kuşaklara aktarımını sağlama düşüncesidir.

Çeşme, çamaşırhane gibi geleneksel kırsal mimarinin ortak kullanım yapıları; yerleşik kırsal dokularını oluşturan özgün birimler olarak, yaşam tarzının toplumsal etkinlikleri yönünden oldukça farklı bir yer edinmiştir. Sanatsal anlamda çok veri içermeyen, kullanılan malzeme ve uygulanan yapı teknikleri açısından sivil mimarinin anıtsal örnekleri diyemeyeceğimiz çamaşırhaneler, köy halkının ortak bir üretim kültürünün ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda çamaşırhaneler, doğal çevre özellikleri, sosyal ve kültürel yapı, yöresel malzeme ve yerel yapı tekniklerini kullanarak, geleneklere dayalı olarak üretilen kırsal mimari ürünleridir. Yapıların hepsinin günümüzde metruk olması sürdürülebilirlik kavramının çok sık olarak tartışıldığı günümüzde bu konuda hassasiyet ve titizlik gösterilmesi büyük önem taşımaktadır. Sürdürülebilir korumada, statik olarak korumadan çok, gelişerek kendisini yeniden üretme söz konusudur. Gediz köylerinde yer alan bu yapılar birer özgün kırsal mimari dokusu olarak korunmaya devam etmelidir. Yapıların sürdürülebilirliği bütüncül planlama kavramına dayanan çevre düzeni planı veya kırsal yerleşme planlarının ivedilikle yürürlüğe konulmasıyla oluşturulabilecektir

Kaynakça

- Acar, T. (2017). *Uşak çamaşırhaneleri*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Arel, A. (1991). Ege bölgesi ayanlık dönemi mimarisi: 1989 dönemi yüzey araştırmaları. *Araştırma Sonuçları Toplantısı VIII, Ankara 28 Mayıs-1 Haziran 1990*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 1-23.
- Arel, A. (1992). Soma yakınlarında eski bir dağ yerleşmesi Trhala köyü. *Araştırma Sonuçları Toplantısı IX, Çanakkale 27-31 Mayıs 1991*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 119-130.
- Arseven, C. E. (1983). *Sanat ansiklopedisi, 1*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Bayrakal, S. (2009). *Urla ve köylerindeki Türk dönemi sosyal anıtları*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Bektaş, C. (1992). *Koruma onarım*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Boran, A. (2009). *Baykan'daki Osmanlı dönemi eserleri*. Ankara: Siirt Valiliği.
- Boran, A., Bozkurt, T., Mutlu, M., & Yaşar, H. (2015). Ortaçağ'dan günümüze Konya ili ve güneybatı ilçeleri yüzey araştırması 2013 yılı çalışmaları. 32. *Araştırma Sonuçları Toplantısı, 02-06 Haziran 2014 Gaziantep*, 2. Cilt, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 373-392.
- Bozkurt, T. (2002). *Beypazarı'ndaki Türk devri yapıları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Bölükbaşı Ertürk, A. E. (2004). *Osmanlı döneminde Safranbolu su mimarisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Denizli Büyükşehir Belediyesi Denizli kültür envanteri*. (2014). Denizli.
- Hasol, D. (2008). *Ansiklopedik mimarlık sözlüğü*. İstanbul: YEM Yayınları.
- İlter, F. (1975). Sivrihisar yöresi araştırmaları. *Anadolu (Anatolia)*, 19, 3-49.
- İlter, F. (1995). Sivrihisar yöresi araştırmaları Sivrihisar'dan tarihsel bir yapı. 9. *Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi*, 2, Ankara, 299-311.
- Kılıcı, A. (2007). *İskilip'te suyun hikayesi tarihi sular, çeşmeler ve diğer tesisler*. Ankara: İskilip Belediyesi.

- Konya Büyükşehir Belediyesi Konya il merkezi taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları envanteri.* E. Aygör, K. Tokay,-Ş. Baykal, A. Türkmen, Y. Yörelı, R. İpek, Ruhsar& N. Doğan (Haz.lar), (2010). Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi.
- Kunter, H. B. (1938). Türk vakıfları ve vakfiyeleri üzerine mücmel bir etüd. *Vakıflar Dergisi*, 1, 103-130.
- Madran, E., & Özgönül. N. (2005). *Kültürel ve doğal değerlerin korunması*. Ankara: Tmmob Mimarlar Odası.
- Oğuz, M. Ö., Metin, E., & Mormenekşe, F. (2007). *Türkiye’de 2003 yılında yaşıyan geleneksel mimari*. Ankara: Gazi Üniversitesi THBMER Yayınları.
- Özgüç, N. (1988-1992). Şehırsel koruma ve coğrafya. *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Cođrafya Bölümü Cođrafya Dergisi*, 3, 61-122.
- Pamir, H. (2015). Antakya, Kuseyr yaylası kırsal alan yüzey araştırması, (2015), ortaçağ’dan günümüze Konya ili ve güneybatı ilçeleri yüzey araştırması 2013 yılı çalışmaları. 32. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 02-06 Haziran 2014 Gaziantep, 2. cilt, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 353-372.
- Parman, E. (2003). Eskişehir-Karacahisar kalesi 2001 yılı kazı çalışmaları. 24. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, 27-31 Mayıs 2002 Ankara, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 69-80.
- Selçuk, F. (1965). Vakıflar (başlangıçtan 18. yüzyılına kadar). *Vakıflar Dergisi*, 65, 21-29.
- Sevin, E. İ. (2005). *Bayındır’da Türk dönemi yapıları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk İslam Sanatı Anabilim Dalı, İzmir.
- Sözen, M., & Tanyeli, U. (2011). *Sanat kavram ve terimleri sözlüğü*. İstanbul: Remzi Yayınevi.
- T.C. İzmir Valiliği İl Kültür Müdürlüğü İzmir kültür envanteri Bayındır*. M. Baysal& B. Tuluk (Haz.lar), (2001). İzmir.
- T.C. Nevşehir Valiliği Nevşehir kültür envanteri*. G. Murat Ertuđrul, F. Güzeldađ, M. Şen, M. Öncü, G. Çıkışır, N. Dursun & C. Üstündađ (Haz.lar). (tarih belirtilmemiş).
- T.C. Amasya Valiliği Amasya kültür envanteri*. (2007). Amasya.
- T.C. Niğde Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Niğde kültür envanteri*. F. Açıkgöz, F. Demir, M. Eryaman & M. Tektaş (Haz.lar), (2009). Niğde.
- Temiz, F. M. (2015). Hatay ili’ndeki Türk ve İslam dönemi yüzey araştırmaları-2013. 32. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 02-06 Haziran 2014 Gaziantep, 1. cilt, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 473-494.
- Türk kültür varlıkları envanteri Manisa ilçeleri 45*. H. Acun (Ed.), (2013). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Uysal, A. O. (1992). Emet’in Eğriğöz köyü’ndeki eserler. *IX. Vakıf Haftası Kitabı*, 297-310, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Yıldız, İ. (2003). *Savur’daki mimari eserler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Yıldız, İ. (2008). *Mardin’deki su mimarisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Van.
- Yıldız, İ. (2011). *Savur’daki tarihi eserler*. İstanbul: Mardin Valiliği Kültür ve Sanat Yayınlar.

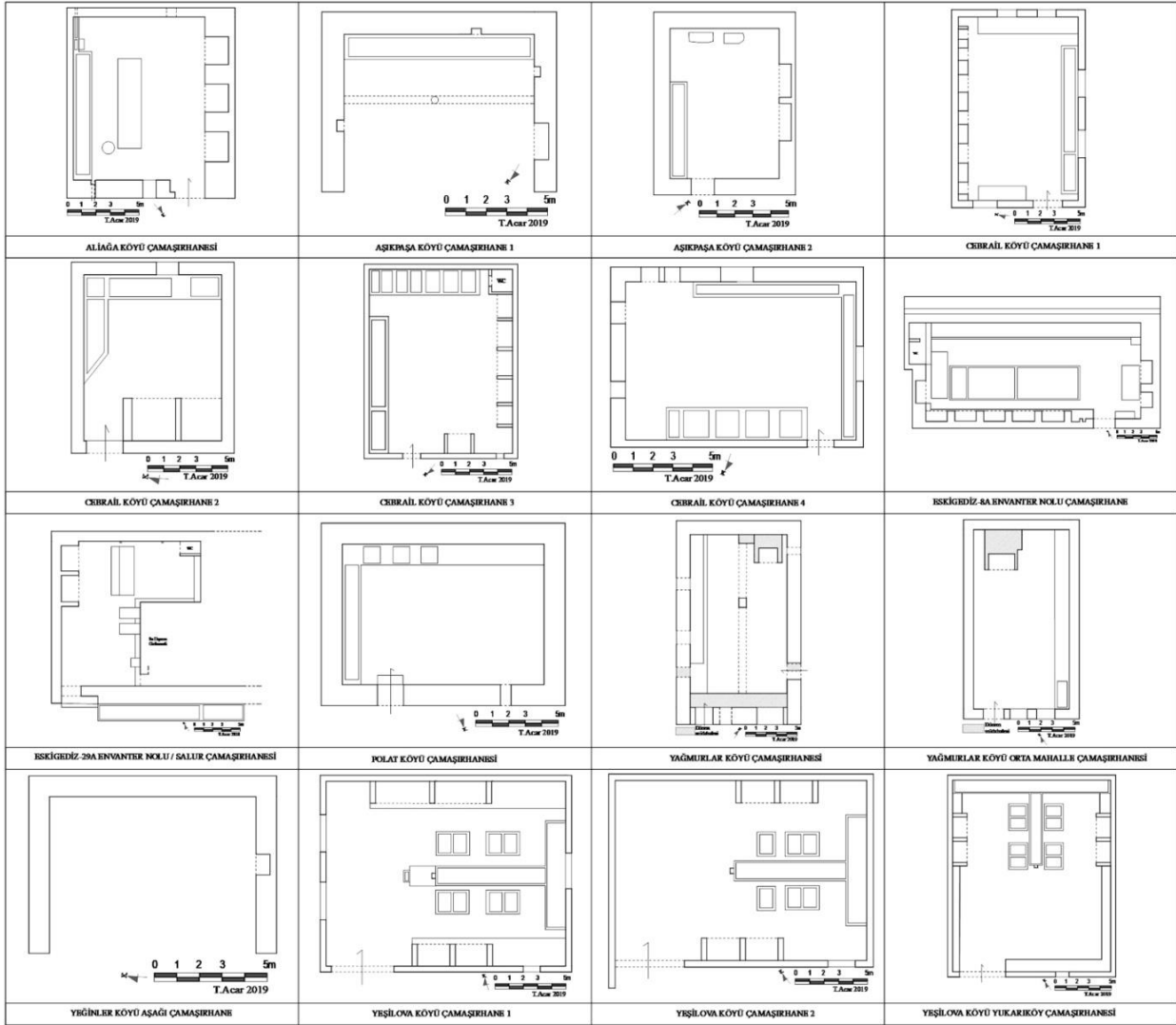
Yıldız, İ., & Koç, E. (2005). Savur'daki (çamaşırhane) yunaklar. *IX. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*, Erzurum, 473-82.

AUSTRALIA ICOMOS. (2015) The burra charter: Australia ICOMOS charter for places of cultural significance 1999. < <http://australia.icomos.org/>>, (Erişim tarihi: 27.07.2015).

<http://www.kulturportali.gov.tr/> (Erişim tarihi: 27.01.2017).

EK 1:

Şekil 2. Gediz Çamaşırhanelerinin Planları¹¹ (Çizimler yazara aittir).

¹¹ Işıklar Köyü Çamaşırhanesi, Yayla Köyü'ndeki iki çamaşırhane ve Yeğinler Köyü Yukarı Çamaşırhane, örtüleri ve duvarlarının büyük kısımları yıkık olduğu, mimari bütünlükleri bozuldukları için rölöveleri alınmamıştır.

EK 2:

Fotoğraflar 1-12. Gediz Çamaşırhaneleri (Fotoğraflar yazara aittir).

Ali Ağa Köyü Çamaşırhanesi

Aşıkpaşa Köyü Çamaşırhanesi 1

2

Cebrail Köyü Çamaşırhanesi 1-3

Cebrail Köyü Çamaşırhanesi 4

Eskigediz Kasabası 8A Envanter Numaralı Çamaşırhane

EK 3:

Fotoğraflar 13-26. *Gediz Çamaşırhaneleri (Fotoğraflar yazara aittir).*

Eskiğediz Kasabası Salur Çamaşırhanesi

Işıklar Köyü Çamaşırhanesi

Polat Köyü Çamaşırhanesi

Yağmurlar Köyü Çamaşırhanesi ve Orta Mahalle Çamaşırhanesi

Yayla Köyü Çamaşırhanesi 1-2

Yeğınler Köyü Aşağı Çamaşırhane

Yeğınler Köyü Yukarı Çamaşırhane

Yeşilova Köyü Çamaşırhane 1-2

Yeşilova Köyü Yukarı Köy Çamaşırhanesi

